

Primljeno: 19.4.2019.

Prihvaćeno: 6.8.2019.

DOI: <https://doi.org/10.36506/av.62.4>**Marko Medved**

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Teologija u Rijeci

Rijeka, Hrvatska

marko.medved.rijeka@gmail.com**INCURIA ET VANDALISMUS
– SUDBINA ARHIVA AUGUSTINSKOGA SAMOSTANA
SV. JERONIMA U RIJECI**UDK: 27-789.4(497.561Rijeka)“13/17“
930.253:271.4(497.561Rijeka)(091)

Izvorni znanstveni rad

Augustinski samostan sv. Jeronima podignula je najstarija redovnička zajednica u Rijeci. Od početaka u 14. stoljeću, pa do ukidanja samostana 1788. godine, augustinci pustinjaci obilježili su grad i širu riječku okolicu u vjerskom, kulturnom i ekonomskom pogledu. Rad opisuje negativne posljedice jozefinističkoga zatvaranja samostana na augustinsko arhivsko gradivo, što se odrazilo i na nedovoljni historiografski interes prema povijesti te zajednice. Autor daje presjek sačuvanoga gradiva koncem pedesetih godina 20. stoljeća vraćena iz Budimpešte, od kojega je najvrjednije vreo samostanski protokol. Navode se podatci i o arhivskom gradivu diljem Europe, iz svjetovnih i crkvenih ustanova, neophodnom za historiografsku prosudbu povijesti augustinaca pustinjaka u Rijeci.

Ključne riječi: Red sv. Augustina; crkva i samostan sv. Jeronima u Rijeci; Austrijska augustinska provincija; Državni arhiv u Rijeci; Austrijska nacionalna knjižnica; arhivsko gradivo

1. Nepoznata povijest augustinskoga samostana sv. Jeronima u Rijeci

Povijest augustinaca pustinjaka u hrvatskoj historiografiji slabo je poznata unatoč činjenici da su augustinski samostani bili prilično brojni, posebice u srednjem vijeku.¹ Augustince nalazimo diljem Hrvatske, osobito u Slavoniji, Bačkoj, Srijemu, Istri i Dalmaciji. Prodor Turaka odrazio se na prisustvo augustinaca ponajviše na kontinentalnom području Hrvatske jer se velik dio spomenutih samostana više ne spominje nakon Mohačke bitke.² S obzirom na to da se ovaj članak bavi riječkim samostanom, naglasimo da je augustinska nazočnost bila izrazitija zapadno od Rijeke, u gotovo svim urbanim centrima Istre, negoli istočno, gdje augustince nalazimo u srednjem vijeku u Brinju i u 17. stoljeću u Senju.

Historiografija je najčešće prenosila podatak da je gospodar grada Hugon Devinski 1315. utemeljio riječki samostan i započeo im graditi crkvu, ali se danas datacija stavlja u drugu polovicu 14. stoljeća.³ Svakako, podizanje riječkoga augustinskoga samostana s crkvom sv. Jeronima u vezi je s Devincima u 14. stoljeću i Walseeovcima, koji dovršavaju gradnju početkom narednoga 15. stoljeća.⁴

Uz kaštel gospodara, augustinski samostan i crkva činili su površinom najveće zdanje Rijeke. Dobar dio zemljišta u bližoj i daljoj okolici grada bio je u rukama augustinaca: Andrejšćica s crkvom svetoga Andrije (područje današnje Ulice Erazma Barčića, Jadranskog trga i Žabice), Cecilinovo (Mlaka), Mihačeva Draga, vinogradi i šuma na Škurinjama i u Rečicama. Samostan je bio vlasnikom gospodstva Klana, kapele sv. Nikole, opatije sv. Jakova (po kojoj je dobio ime Grad Opatija), crkvice sv. Martina u Kastavštini, više zemljišta u Dubašnici na otoku Krku, hrvatskih sela Lipa i Studena te slovenskih sela Podgraje, Žabiče, Kuteževo i Trpčane.⁵

¹ Juraj Batelja, *Baština svetoga Augustina u Istri* (Zagreb: Postulatura Bl. Alojzija Stepinca, 2007); Juraj Batelja, *Zadarska trilogija: Augustinski tragovi u Zadru* (Zagreb: Zadarska nadbiskupija, 2014); Lelja Dobronić, "Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj," *Croatia Christiana periodica* 11, br. 20 (1987): str. 1-25; Lelja Dobronić, "Augustinci na otoku Hvaru," *Grada i prilozima za povijest Dalmacije* 12 (1996): str. 57-63; Andrija Vojko Mardešić, "Augustinci u Visu," *Hrvatska zora: Glasilo Ogranka Matice hrvatske Vis* 15 (2005): str. 7-8; Marko Medved, "Augustinci pustinjaci u Senju," *Senjski zbornik: Prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 41-42 (2015-2016): str. 443-452; Marija Zaninović Rumora, "Inventar samostana sv. Nikole u Hvaru," *Prilozi povijesti otoka Hvara* 10, br. 1 (1997): str. 172-184.

² Batelja, *Baština svetoga Augustina u Istri*, str. 35-36.

³ Usp. Marijan Bradanović, "Nekoliko primjera baštine kasnoga srednjovjekovlja Rijeke i Kvarnera za prof. Vežića," *Ars adriatica* 7 (2017): str. 116; Marko Medved, "Datacija izgradnje augustinskoga samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci," rukopis prihvaćen za objavu u časopisu *Croatia Christiana Periodica*.

⁴ O Devincima i Walseeovcima usp. Danilo Klen, *Povijest Rijeke* (Rijeka: Skupština općine, 1998.), str. 77-105.

⁵ Giovanni Kobler, *Memorie per la storia liburnica di Fiume I* (Rijeka: Stab. Tipo-lit. Fiumano di E. Mohovich, 1896), str. 95.

Iz povijesti riječkih augustinaca ističu se kartograf Ivan Klobučarić (oko 1545./1550. – 1605.) i Ivan Krstitelj Agatić, senjsko-modruški biskup od 1617. do 1640. godine. U hrvatskoj je historiografiji manje poznat Riječanin Marko iz 15. stoljeća, biskup u Senju i Kninu, diplomat Matijaša Korvina. U 15. stoljeću redovnici su uspostavili hospital sv. Andrije izvan gradskih zidina. Nakon mletačkoga zauzeća i pljačke grada 1509. augustinski je samostan bio znatno oštećen, redovnici su ga na nekoliko godina napustili, ali su ga uspjeli obnoviti do sredine 16. stoljeća. Upravo je riječka zajednica, s nekoliko istaknutih priora, zaslužna za preživljavanje i oporavak reda u Koruškoj i Štajerskoj, jer je prodor reformacije u tolikoj mjeri pogodio augustince Srednje Europe da su se našli pred opasnošću potpuna nestanka. Iz kruga je riječkih augustinaca Ivan Krstitelj Cortivo, dekan Teološkoga fakulteta u Beču i autor više tiskanih radova iz teologije u 18. stoljeću. Do dolaska kapucina i isusovaca u 17. stoljeću, augustinci su bili jedini redovnici u gradu Rijeci. Nakon ukidanja augustinskoga samostana, crkvom i samostanom sv. Jeronima upravljao je dijecezanski svećenik, a od 1951. kompleks sv. Jeronima preuzeli su dominikanci, odnosno Hrvatska dominikanska provincija.⁶

2. Posljedice ukidanja samostana na arhivsko gradivo augustinaca sv. Jeronima

Jozefinizam, taj poseban oblik austrijskoga prosvjetiteljstva nazvan po Josipu II., radikalno je utjecao na ustanove Katoličke crkve. U tom smislu grad Rijeka nije izuzetak. Prosvijećeni apsolutist, na temelju prava *ius reformandi*, zadirao je u crkvene strukture: ukinuo je sve riječke bratovštine, osim one Gospe Žalosne; uspostavio je još jednu gradsku župu dajući ju na upravu kapucinima; nakratko je dokinuo riječki Zborni kaptol. Odlukom Josipa II., dostavljenom u Rijeku aktom od 16. travnja 1788., ukinut je augustinski samostan.⁷ Bila je to vrlo drastična jozefinistička mjera za riječki vjerski život jer je potezom pera ukinuta zajednica koja je kontinuirano postojala od 14. stoljeća, čiji se je nestanak negativno odrazio na stanje više sakralnih objekata unutar i izvan grada.

Dokidanjem augustinskoga samostana njegova knjižna baština raspršena je i dijelom uništena. Samostanska knjižnica popisana je 28. svibnja 1788. i, sudeći po tada sastavljenom inventaru, brojila je 801 naslov.⁸ Vrlo je vrijedan podatak da je sadržavala i 11 inkunabula.⁹ Popis knjiga ukazuje na to da su popi-

⁶ Ivan Armanda, "Dolazak dominikanaca u Rijeku i prva dva desetljeća njihova samostana sv. Jeronima (1951.-1971.)," *Časopis za suvremenu povijest* 50, br. 2 (2018): str. 305-334.

⁷ Kobler, *Memorie per la storia liburnica di Fiume*, str. 99.

⁸ HR-DARI-250. Samostan reda pustinjaka sv. Augustina (dalje: Samostan augustinaca u Rijeci), 1.5 (kut. 1), stara signatura J 15. Katalog deren bei den 28-ten May 788. aufgehoben in dem freyen kommerzial District liegenden Augustiner Kloster zu Fiume vorgefundenen Büchern.

⁹ Iz navedenoga popisa uspjeli smo identificirati sljedeće inkunabule iz riječkoga augustinskog samostana koje su prispile u Sveučilišnu knjižnicu u Budimpeštu: Jacobus Philippus de Bergamo (Giacomo

sivači različitim znakovima označavali pojedine naslove ovisno o tom gdje je svaka knjiga trebala završiti. Kao konačne destinacije toga vrijednog nasljeđa taj spis spominje Sveučilišnu knjižnicu i Kraljevsku upravu u Budimu te licitaciju ili otpad.¹⁰ Otkrili smo kako je većina inkunabula završila u Sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti Eötvös Loránd, gdje se i danas nalaze. Upravo je iz riječkoga samostana najočuvaniji primjerak *Senjskoga glagoljskog misala* iz 1494., danas u Nacionalnoj knjižnici Széchényi u Budimpešti, na temelju kojega je 1994. objavljen hrvatski faksimil.¹¹

No u ovom radu ne ulazimo u pitanje sudbine samostanske knjižnice, koja zaslužuje zaseban rad, nego pažnju usmjeravamo na samostanski arhiv. Za razliku od knjižnice, nemamo nikakvih službenih akata o inventarizaciji samostanskoga arhiva. Riječki je povjesničar Ljudevit Josip Cimiotti-Steinberg, u svojem neobjavljenom rukopisu na latinskom jeziku iz 1882. *Publico-politica Terrae Fluminis S. Viti adumbratio historice ac diplomatice illustrata*, oštre riječi uputio odnosu društva prema arhivskom i knjižnom nasljeđu riječkih augustinaca, nazvavši to *incuria et vandalismus* ("nebriga i vandalizam"). Učinio je to nakon saznanja o maloj količini sačuvanoga gradiva u Rijeci, kao i neuspješnih pokušaja da od više osoba i ustanova u Beču i Pešti dođe do informacija o njezinoj sudbini nakon ukidanja samostana.¹²

Razlog činjenici da je povijest riječkih augustinaca do danas ostala u velikoj mjeri nepoznata upravo je u raspršivanju ili uništenju njihova arhiva. Bio je to drugi kobni udarac za taj samostanski arhiv, jer je dio gradiva već bio uništen od Mlečana 1509. godine, koji su tada popalili i popljačkali Rijeku. Izostanak ozbiljnijih historiografskih radova o najstarijoj riječkoj redovničkoj zajednici dijelom proizlazi iz činjenice da se augustinci više nikad nisu vratili, zbog čega

Filippo Foresti), *Supplementum Chronicarum*, Venezia, 1486.; Nicolaus de Tudeschis, *Lectura in Decretales*, Venezia, 1492.; Paulus Venetus, *Expositio super universale Porphyrii et artem veterem Aristotelis*, Venezia, 1494.; Paulus Venetus, *Expositio in Analytica Posteriora Aristotelis*, Venezia, 1494.; *Auctoritates Aristotelis et aliorum philosophorum: Propositiones universales*, Bologna, 1488.; Jacobus de Voragine, *Sermones de tempore, de sanctis, quadragesimales et Mariale*, Venezia, 1497. Inkunabule iz riječkoga Sv. Jeronima završile su u Sveučilišnoj knjižnici ugarske prijestolnice bez obzira na to što je inventar, sačinjen pri ukinuću samostana 1788., samo za jednu od njih, autora augustinca Jakova Filipa iz Bergama, predviđao tu destinaciju. Naime, inventar je za sedam inkunabula odredio kako o njima treba odlučiti Kraljevska uprava, a tri je namjeravao dati na dražbu. Usp. Tatjana Blažeković, "Katalog biblioteke bivšeg samostana reda sv. Augustina u Rijeci," *Bibliotekar* 17, br. 1-2 (1965): str. 29-31.

¹⁰ Blažeković, "Katalog biblioteke," str. 25.

¹¹ Spomenuti popis knjižne građe ne navodi glagoljski misal.

¹² Cimiottijev rukopis *Publico-politica Terrae Fluminis S. Viti adumbratio historice ac diplomatice illustrata* nalazi se u Sveučilišnoj knjižnici u Rijeci, u zbirci Rara, inkunabule i rukopisi, pohranjen u dvije kutije (A.189, I i II). Treća kutija (A.316) sadržava jedinu Cimiottijevu objavljenu studiju, a tiče se rimskoga luka i limesa u Rijeci. Ljudevit Josip Cimiotti-Steinberg rođen je u Rijeci 1810., a preminuo je u Beču 1892. godine. Bio je patricijskoga podrijetla, a njegova je obitelj upravljala Kastavskom gospoštijom. Može ga se smatrati osobom bliskom ugarskim vlastima. Upustio se je u pisanje riječke povijesti nakon 1848., ali ju nije uspio objaviti.

nije ni postojao ozbiljniji interes za valoriziranje prošlosti toga reda. Doduše, postoji nekoliko radova o riječkom samostanu, ali ih valja smatrati fragmentima ili priložima povijesti. O riječkim augustincima pisali su Giovanni Kobler, Silvino Gigante, Luigi Maria Torcoletti i Antun Herljević.¹³ Zadnjih godina jača interes za prošlost toga samostana.¹⁴

3. Augustinsko arhivsko gradivo u Rijeci

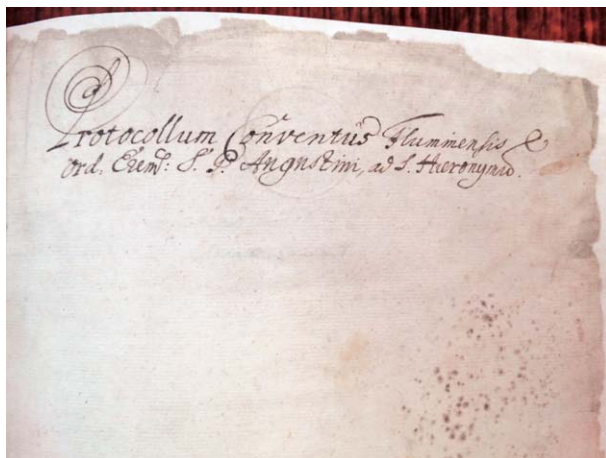
Prije najnovijih radova, autori su se temeljili isključivo na arhivskom gradivu koje se je u njihovo vrijeme nalazilo u Rijeci. Od navedenih, prvi je Herljević koncem šezdesetih godina 20. stoljeća istraživao nakon povrata gradiva iz Mađarske, dakle na temelju onoga što se i danas nalazi u Državnom arhivu u Rijeci. Prethodnici nisu imali na raspolaganju to gradivo jer se u njihovo vrijeme ono nije nalazilo u Rijeci.

Ukinućem riječkoga augustinskog samostana 1788. i konfiskacijom njegove imovine, u Rijeci je ostao samo dio arhivskoga gradiva. Kako čitamo u vodiču inventara Državnoga arhiva u Rijeci, ono se je najprije nalazilo u pismohrani Općine Rijeka, odnosno u njezinu Povijesnom arhivu (Archivio storico del Comune di Fiume). Taj je Povijesni arhiv predan Kraljevskom državnomu arhivu u Trstu – Odsjeku u Rijeci (Regio Archivio di Stato – Sezione di Fiume) 1928. i 1931. godine, a 1933. objavljen je popis gradiva, u prvom pregledu fondova, tzv. "Perro-nijevu inventaru", nazvanom po njegovu autoru i prvom ravnatelju Feliceu Perro-niju.¹⁵ Novi popis gradiva Povijesnoga arhiva Općine Rijeka, pod naslovom *Inventar arhiva grada Rijeke*, objavljen je u *Vjesniku Državnog arhiva u Rijeci* 1957. godi-

¹³ Kobler, *Memorie per la storia liburnica di Fiume*, str. 98-105; Luigi Maria Torcoletti, *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume* (Rijeka: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, 1944); Antun Herljević, "Arhiv augustinskog samostana u Rijeci," *Jadranski zbornik* 7 (1969): str. 435-459; Silvino Gigante, "Gli Agostiniani del convento di S. Girolamo," *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria* 1 (1910): str. 16-96; Guido Depoli, "Aggiunta all'inventario dell'archivio degli Agostiniani," *Bullettino della deputazione fiumana di storia patria* 2 (1912): str. 131-133; Radmila Matejčić, *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas* (Rijeka: Riječki izdavački centar, 1988), str. 45-49.

¹⁴ Juraj Batelja, "Augustinski samostan u Opatiji," u *Opatijske crkvene obljetnice: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji 17. i 18. studenoga 2006. godine*, ur. Goran Crnković (Opatija: Grad Opatija, 2008), str. 31-43; Ozren Kosanović, "Inventar pokretnih dobara augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci iz 1523. godine," *Problemi sjevernog Jadrana* 17 (2018): str. 23-33; Marko Medved, "Dva nepoznata inventara riječkoga augustinskog samostana iz 16. stoljeća," *Problemi sjevernog Jadrana* 17 (2018): str. 9-20. Godine 2015. održan je simpozij *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci*. Nije objavljen zbornik radova, ali postoji knjiga sažetaka, usp. *Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci: Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka, 22.-24. listopada 2015.: Knjiga sažetaka* (Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015).

¹⁵ Ondje se gradivo augustinskoga samostana nalazi u sastavu općinskoga Povijesnoga arhiva u serijama C, jedinice 28-35 (Patenti sovrane al Convento degli Agostiniani) i D, jedinice 36-76 (Pergamene varie del Convento degli Agostiniani). Navedene su samo najvažnije povelje, a razne se druge isprave i dokumenti ne spominju. U pregledu fondova Državnoga arhiva u Rijeci gradivo augustinaca se ne spominje. Usp. "Opći inventar Državnog arhiva u Rijeci," *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 1 (1953): str. 360-367.

Slika 1. Najvažnije sačuvano vrelo augustinskog samostana: *Protocolum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum*. HR-DARI-250.1.4.

ne.¹⁶ Gradivo augustinskoga samostana ondje je zabilježeno u serijama III (Carske dozvole Samostanu augustinaca) i IX (Spisi riječkih samostana). Za potonju seriju navedeno je samo da, osim spisa isusovačkoga kolegija u Rijeci, sadržava i tri kutije spisa augustinskoga samostana od 15. do 18. stoljeća. Najvažniji prinos augustinskomu gradivu u Rijeci bio je 1958., kada je restitucijom iz Budimpešte augustinski fond najprije vraćen Naučnoj biblioteci u Rijeci (današnjoj Sveučilišnoj knjižnici), odakle je 1962. pohranjen u Historijski arhiv u Rijeci.¹⁷ Nešto kasnije, svakako prije 1970., gradivo augustinaca izdvojeno je iz fonda Općina Rijeka i od njega je oblikovan fond pod sadašnjim nazivom.¹⁸

Arhivsko gradivo augustinaca u Državnom arhivu u Rijeci danas se nalazi u 8 kutija. Riječ je o 5 knjiga, 44 isprave i 3 svežnja spisa. Vrijedne povelje su digitalizirane, a sve je arhivsko gradivo inventarizirano kronološki uz pomoć starijih popisa i regista na omotnicama.¹⁹

¹⁶ "Inventari," *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 4 (1957): str. 411-605.

¹⁷ Ferdo Hauptmann, *Jugoslavensko-mađarski arhivski pregovori i njihovi rezultati* (Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine, 1961), str. 111-112.

¹⁸ U to vrijeme izrađen je vodič i inventar fonda, a za povelje i svojevrсна kartoteka s registama. Fond se nadalje pod istim nazivom i s približno istim parametrima spominje u svim kasnijim vodičima i pregledima fondova Državnoga arhiva u Rijeci.

¹⁹ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, kutija 1 sadržava vrela opisana u tekstu; kutija 2 pergamene od 1 do br. 22; kutija 3 pergamene od br. 23 do 32; kutija 4 pergamene od br. 33 do 37;

Za povijest riječkoga augustinskog samostana najvrjednije vrelo je *Protocolum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum* (Slika 1).²⁰ Protokol su 1704. sastavili austrijski augustinski provincijal Josip Achinger i njegov tajnik Cezarije Posch, u vrijeme riječkoga priora Maksencija Pilepića. Dvojica redovnika (Achinger i Posch) Austrijske provincije, kojoj je riječki samostan pripao četrdesetak godina ranije i kojoj je Achinger tada bio na čelu kao provincijal, temeljito su 1704. popisali arhivsko gradivo riječkoga Sv. Jeronima. Protokol donosi popis isprava riječkoga samostana na 221 paginiranoj stranici.²¹ Prvi dio do 62. stranice sastavio je provincijal Achinger, a drugi dio od 63. do 221. stranice nastao je tijekom 18. stoljeća drugim rukama.

U Rijeci se nalazi i *Transumpta privilegiorum fundationalium aliorumque instrumentorum documentorum memorabilium authentica conventus s. Hieronymi Fluminensis Ordinis eremitarum s. Augustini et abbatae s. Iacobi a Palo*.²² Riječ je o tvrdo ukoričenom vrelu koje na 149 listova donosi prijepise izvornih diploma koje su riječki augustinci primali od svjetovnih vlasti. Odnosi se kako na samostan sv. Jeronima, tako i na opatiju sv. Jakova u današnjem gradu Opatiji (srednjovjekovnu benediktinsku opatiju kojom su riječki augustinci upravljali od druge polovice 16. stoljeća do prve polovice 18. stoljeća).

Vrelo *Catalogus missarum seu reductio noviter 1784 facta a reverendo patre Fanelo* bilježnica je od 10 listova s popisom misa sastavljena nakon reduciranja misnih obveza, nekoliko godina prije ukinuća zajednice. Nije riječ samo o liturgiji u crkvi sv. Jeronima, nego i o augustinskim kapelama Bezgrješne i Presvetoga Trojstva, kao i drugim crkvama u gradu i izvan njega koje su držali augustinci, poput Sv. Andrije, Sv. Cecilije, Sv. Nikole i Sv. Martina.²³

U Rijeci je pohranjen *Registrum colonorum conventus terrae Fluminis*. Riječ je o popisu davanja kolona iz više augustinskih selišta (*hueba*) na današnjoj državnoj granici Hrvatske i Slovenije iz 1576. godine.²⁴

Nakon ukinuća augustinskoga samostana sv. Jeronima 1788., manji dio spisa (34) bio je popisan i prenesen u Arhiv Ugarske komore, odakle je 1850. bio odnesen u Zagreb i pohranjen u tadašnji Zemaljski arhiv. Tijekom banovanja Khuena Héderváryja spisi su 1885. bili vraćeni u Mađarski državni arhiv, odno-

kutija 5 pergamene od br. 38 do 44; kutije 6 do 8 sadrže prijepise povlastica, spise uprave opatije sv. Jakova, gospositije Klana i željezare Studena te spise parnica.

²⁰ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, 1.4 (kut. 1), stara signatura Ab 214.

²¹ *Protocolum* donosi: popis tih isprava sa začetcima regista (str. 1-46); parnice i sporove, popis selišta (*hueba*) s područja Hrvatske i Slovenije (str. 47-62); popis dužnika samostana i raznih obligacija pojedinaca ili općina (str. 63-221).

²² HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, 1.2 (kut. 1), stara signatura Ab 212.

²³ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, 1.1 (kut. 1), stara signatura A 93.

²⁴ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, 1.3 (kut. 1), stara signatura Ab 213.

sno u Arhiv Ugarske komore (fond E151 Acta ecclesiastica ordinum et monialium, fasc. 5). Konačno su 1958. restitucijom arhivskoga gradiva iz Mađarske ponovno prispjeli u Hrvatsku te pohranjeni u tadašnji Arhiv Hrvatske (današnji Hrvatski državni arhiv) kao arhivsko gradivo riječkoga augustinskog samostana u nevelikom fondu HR-HDA-670., koji se sastoji od jednoga svežnja gradiva iz razdoblja 1435.-1782. Gradivo sadržava zakladne isprave i spise u vezi sa stjecanjem posjeda u korist samostana, pri čemu veći dio otpada na oporuke. Bez obzira na skroman broj, riječ je o vrijednim spisima jer se među njima nalaze i listine važnih zaklada koje čine feudalnu osnovu položaja riječkoga samostana.²⁵

4. Nepoznati diplomatarij riječkoga samostana u Sveučilišnoj knjižnici u Beču

Uz riječki *Protocolum conventus*, vrlo važno vrelo nalazi se u Sveučilišnoj knjižnici u Beču. Ondje je sačuvan *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti*. Riječ je o diplomatariju zapisanom u 16. stoljeću s 89 ovjerenih prijepisa darovnica, povelja, oporuka i ugovora koji se odnose na 15. i 16. stoljeće. Na početku je od notara Ivana Barberića ovjereni inventar pokretnih predmeta augustinskoga samostana od 1. srpnja 1523., sastavljen na molbu priora Ivana Primožića i u prisutnosti Eustahija, vikara riječkoga kapetana Ivana Affaltera, i suca Gašpara Šimunića.²⁶ Slijede ovjereni prijepisi ostalih akata. Nije jasno kako je i kada samostanski diplomatarij dospio u Beč.²⁷

5. Fragmenti o sadržaju arhiva nekadašnjega augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci

Iz sačuvanoga augustinskog fonda riječkoga samostana nedostaje velik dio gradiva, ali nam je nemoguće precizno utvrditi o kojem gradivu je riječ. Zasiurno su nestale knjige augustinskih bratovština, od kojih je najvažnija bila Bezgrješnoga Začeca, koja se je okupljala u istoimenoj augustinskoj kapeli i čiji su članovi dolazili iz najviših slojeva riječkoga društva. Uspoređujući s postupanjem s knjižnim nasljeđem, koje je samo djelomično sačuvano, nećemo pogriješiti ustvrdimo li da se je i s dijelom arhivskoga gradiva slično postupilo. Sačuvano gradivo odveć je maleno uzevši u obzir više od četiri stoljeća postojanja augustin-

²⁵ HR-HDA-650. Samostan augustinaca Rijeka.

²⁶ Usp. Medved, "Dva nepoznata inventara," str. 11-12, 14-16, 18-20.

²⁷ Österreichische Universitätsbibliothek (Wien), II 351.241. *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti*. Izvor je do sada koristio samo Darko Deković u vidu analize nekih glagoljskih prijepisa. Usp. Darko Deković, "Hrvatskoglagoljski prijevodi u Diplomatariumu augustinskoga samostana u Rijeci," *Dometi* 13, br. 1-4 (2003): str. 29-70.

skoga samostana. Riječki povjesničar Cimiotti-Steinberg najvjerojatnije je bio u pravu kad se je žalio na nestanak spisa, optužujući društvo za nemar prema augustinskom arhivu.

Možemo samo nagađati što se je u trenutku ukidanja samostana nalazilo u arhivu. Proučavanjem do danas sačuvanoga gradiva augustinskoga samostana iz Rijeke može se samo djelomično i u manjoj mjeri nazrijeti njegov negdašnji sastav. Spominje se više spisa, inventara, registara i urbara koje je riječki samostan nekoć posjedovao, ali se nisu sačuvali. Na njih su se pozivali augustinski pisci kad su prepisivali podatke u sačuvanim i nama dostupnim vrelima.

Postavši 1. srpnja 1523. priorom Sv. Jeronima, Ivan Primožić dao je nalog notar Barberiću da izradi inventar riječkoga augustinskog samostana. U zapisu o priorovu zahtjevu *Protocollum conventus* donosi i vijest o tom da je tada još postojalo 6 listova staroga urbara augustinskoga samostana iz 1431. godine.²⁸

U sastavu arhiva nalazio se je i *Diplomatarium* iz 16. stoljeća, već spomenuto vrelo iz Sveučilišne knjižnice u Beču. Koristio ga je augustinski prepisivač prvoga dijela *Protocollum conventus* jer na kraju gotovo svakoga sažetka regista o ugovoru, upućujući na izvor iz kojega crpi vijest, za spise preuzete iz diplomatarija piše *ex Protocollo* ili *ex Protocollo antiquo*. To može izazvati zabunu jer pojam protokola danas rabimo samo za *Protocollum conventus*, a ono što je njegov pisac smatrao protokolom nazivamo *Diplomatarium*, vrelo sada u Beču, gdje je naknadno dobilo navedeni naziv zapisan na ovitku.

Protocollum conventus navodi inventar samostanskih dobara iz 1515. godine, pod naslovom *Appendix*. Inventar sastavljen 23. travnja 1515. spominje »*unus libellus seu inventarium bonorum*«. ²⁹ Na istom mjestu spominje se i manji samostanski protokol s četiri lista, »*libellus protocolli in folio minori de anno 1616*«, danas izgubljen. ³⁰

Samostan je sredinom 16. stoljeća posjedovao i urbar opatije sv. Jakova, iz današnjega grada Opatije. Spomenut je u *Protocollum* u vezi s preuzimanjem opatije 1555. te je za njega navedeno da je riječ o starom registru ili urbaru (»*ex antiquo registro seu urbario abbatiae*«). ³¹ Riječki su augustinci, naime, dobili bivšu benediktinsku opatiju 1555. nakon dolaska prebjeglih augustinaca iz Ljubljane i zadržali njezina dobra sve do 1723. godine.

Samostan je posjedovao i manji *Protocollum minorum*, nama nepoznat i izgubljen izvor, koji je početkom 18. stoljeća spomenut za misni legat 1618.

²⁸ „Fragmentum urbarii conventus in pergamenae sex foliorum de a. 1431.“ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, N. 47, str. 11.

²⁹ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, Appendix, str. 42-43.

³⁰ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, Appendix, str. 42-43.

³¹ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, N. 119, str. 26-28.

Franciske Berdarini.³² Početkom 18. stoljeća u arhivu je bio i jedan »libellus in folio minori«, sa zapisom koji započinje s 1561. godinom i donosi popis kuća i dobara tada danih u najam.³³ Spominje se i *Liber Propositionum*, koji započinje s 1575. godinom.³⁴

U trenutku sastavljanja *Protokola* 1704. godine, arhiv sv. Jeronima imao je više knjiga računa u vezi sa samostanom i sakristijom crkve, čiji su najstariji podatci tada dosežali do 1505. godine. *Protocollum* spominje »plures libri computum conventus et sacristiae ab anno 1505 usque in praesens«.³⁵

Povjesničar Cimiotti-Steinberg spominje da je, uz dokumente u vezi sa samostanom, augustinski samostan čuvao i spise gradskoga arhiva, te je u tom smislu bio *locus credibilis*. Pozivajući se na Vincenta Marcellina Maura, posljednjega riječkog augustinca preminuloga 11. prosinca 1828. u Beču, rodbinski povezanoga s Cimiottijem, navodi redovnikovu knjižnu ostavštinu i samu oporuku. U njoj je, preuzimajući podatke iz onoga što naziva *Liburnijska kronika*, Mauro izričito ustvrdio, a Cimiotti-Steinberg prenio, da je riječki samostan sv. Jeronim, osim vlastitoga samostanskog arhiva, čuvao i spise gradskoga arhiva, oba uništena od Mlečana 1509. godine.³⁶

U kontekstu čuvanja spisa od javnoga značenja, Cimiotti spominje *Crvenu knjigu*, *Bijelu knjigu* i *Liburnijsku kroniku*. Te njegove tvrdnje, bar što se tiče *Crvene knjige*, mogu se potvrditi uvidom u diplomatarij augustinskoga samostana. Ondje se na više mjesta spominje da su riječki kancelari, odnosno bilježnici, koristili *Crvenu knjigu*.³⁷

6. Ostalo arhivsko gradivo važno za povijest riječkog augustinskog samostana u Beču, Rimu, Münchenu, Budimpešti, Ljubljani i Rijeci

U ovom radu bavimo se prvenstveno arhivskim gradivom koje je nekoć bilo sadržano u samostanu sv. Jeronima. No navedimo i gradivo od temeljnoga značenja za proučavanje prošlosti riječkog samostana, pohranjeno u više europ-

³² HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, N. 158, str. 35.

³³ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, Appendix, str. 43.

³⁴ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, Appendix, str. 43.

³⁵ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, str. 46.

³⁶ Prenosimo zapis ostajući vjerni izvornomu stilu talijanskoga teksta uključujući i greške: »Siccome poi nell'anno 1509 fu tutta la città di Fiume dalla flotta Veneta brugiata, e spogliato esso convento Agostiniano sì del proprio che del civico archivio, così li fugitivi da Fiume religiosi Agostiniani dispergendosi in varie vicine parochie tunc temporis a loro sogiette (Cronicon Liburniae).« Sveučilišna knjižnica u Rijeci, Zbirka Rara, inkunabule i rukopisi, A.189. I. Cimiotti, Publico-politica Terrae Fluminis S. Viti adumbratio, 41. Usp. Maurovu oporuku u HR-DARI-494. Kotarski sud Rijeka, PR-8, Ventilazione del padre Marcellino Vincenzo Mauro ex Agostino (kut. 315).

³⁷ Österreichische Universitätsbibliothek, II 351.241., *Diplomatarium*, Lv (53v), LIr (54r), LIIv (55v).

skih svjetovnih i crkvenih arhiva, koje se nije nalazilo u Rijeci. Do sada napisani radovi o augustincima riječkoga sv. Jeronima nisu uzimali u obzir vrela augustinskoga generala u Rimu, kao ni arhive provincija kojima su riječki redovnici pripadali tijekom više od četiristoljetne povijesti.

U Austrijskoj nacionalnoj knjižnici u Beču nalazi se arhivsko gradivo Austrijske augustinske provincije, kojoj su augustinci samostana sv. Jeronima u Rijeci pripadali od 1669. do 1788. godine. Riječ je o rukopisima podrijetlom iz bečkoga augustinskog samostana sv. Sebastijana i sv. Roka, mahom zapisi i izvadci raznih vrela 16., 17. i 18. stoljeća. Veći broj rukopisa iz Austrijske nacionalne knjižnice u Beču prikupio je ili ih je zapisao augustinski historičar Xystus Schier (1728.-1772.). Među tim gradivom, za riječki samostan valja spomenuti kodeks br. 5811, *Archivium partim apographum partim autographum Augustinianorum provinciae Styriae permixtim latino et italico sermone conscriptum, complectens multa documenta annorum 1595 usq. ad a. 1637 negotia publica et privata monasteriorum illius ordinis contingentia*.³⁸ Važan je i kodeks br. 7236, sastavljen od više dijelova, od kojih su za Riječane bitni *Pro historia provinciae Austriacae ordinis Eremitarum S. Augustini* (fol. 12r-19v), *Notitiae miscellaneae ad necrologium provinciae Austriacae ordinis Augustinianorum discalc. a. 1630-1680 complectentes* (fol. 70v-72v), *De sanctis et piis ordinis Eremitarum S. Augustini* (fol. 77r-112v) i *Reliquiae Augustiniani nominis in Hungaria usque ad a. 1600* (fol. 117r-128v).³⁹ Za riječki samostan važan je i rukopis *Protocolla ordinis Eremitarum S. Augustini provinciae Austriae a. 1686-1747*.⁴⁰

Nije bilo poznato postojanje kratke povijesti riječkoga samostana *Historia concernens conventum fluminensem ord. erem. S.P. Augustini ad Divum Hieronymum*, zapisane oko 1753. iz iste knjižnice u Beču, čiji je autor riječki augustinac Karlo Benzoni. Vrelo se nalazi unutar grupe spisa pod naslovom *Schedae ad historiam Eremitarum S. Augustini*.⁴¹

S obzirom na to da augustinska vrela u Beču nisu bila predmetom interesa hrvatskih povjesničara, našoj je historiografiji promaknulo i nekoliko zapisa o drugim temama naše crkvene povijesti iz pera spomenutoga augustinskog povjesničara Schiera, sadržanima među navedenim arhivskim gradivom. Naime, unutar četvrtoga dijela prije spomenutoga rukopisa br. 7236, nalaze se kraći zapisi o nizu pićanskih biskupa, vijesti o modruškom biskupu Kristoforu i imenovanom biskupu Antunu.⁴²

³⁸ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 5811.

³⁹ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 7236.

⁴⁰ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 8461.

⁴¹ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 10214p., 11r-14v.

⁴² Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 7236., Pars IV, *Series Petinensium episcoporum*, fol. 6r-8v; *De Antonio Dalmata nominato et Christophoro episcopis Modrusiensibus*, Pars IV, fol. 3r-v.

U središnjem arhivu generalne uprave Reda sv. Augustina u Rimu sačuvan je velik dio korespondencije generalnoga priora s provincijama unutar uvezanoga rukopisa *Registrum priorum generalium* pod oznakom Dd.⁴³ Rukopis *Notizie circa le province, congregationi e conventi di tutta la nostra religione* donosi razne vijesti o augustinskom redu. Podatke o riječkom samostanu valja tražiti u kontekstu pripadnosti riječkoga samostana Bavarskoj, Štajersko-koruškoj i naposljetku Austrijskoj provinciji. Augustinski je red zadnjih desetljeća objavio brojne izvore za povijest te redovničke zajednice.⁴⁴

Osim središnjega arhiva reda, za povijest je riječkoga augustinskog samostana važna i rimska Bibliotheca Angelica. Ona čuva dva rukopisa u kojima, u kontekstu germanskih augustinaca, nalazimo podatke i o riječkima. Prvi je uvezani rukopis kompilacija koju dugujemo augustincu Felixu Milensiu i nosi naziv *Alphabetum fratris Felicis Milensii de nonnullis teutoniae, sarmatiaque citerioris monachis et monasteriis ordinis eremitarum sancti Augustini*.⁴⁵ Rukopis ima četiri dijela, a podatke o riječkim redovnicima nalazimo u prva dva. Prvih 30 listova iz Milensiova je izvornoga rukopisa 1780. prepisao Richardus Tecker, asistent generalnoga priora za germanske samostane. Drugi dio rukopisa čine prijepisi iz registra generala u razdobljima od 1384. do 1387., od 1542. do 1566. i od 1719. do 1780. godine.⁴⁶ Drugi rukopis u rimskoj Bibliotheca Angelica u kojem se prenose i vijesti o riječkim redovnicima nalazi se pod signaturom 353 i naslovljen je *Fratris Xysti Schier Notae et additiones ad Bibliothecam Augustinianum a P. Ossinger Editam*.⁴⁷

Važan rukopis za povijest bavarskih augustinaca, kojima od 14. do sredine 16. stoljeća pripadaju i riječki redovnici, čuva se u Državnoj bavarskoj knjižnici u Münchenu. Riječ je o zapisu sačinjenom iz registra generalnoga priora u Rimu između 1728. i 1730. godine. Poznat je pod imenom *Codex latinus monacensis 8423*, a autor mu je najvjerojatnije Angelus Höggmayr.⁴⁸

⁴³ Archivum generale O.S.A., Città del Vaticano.

⁴⁴ U nizu *Fontes historiae Ordinis Sancti Augustini* Augustinskoga povijesnog instituta iz Rima (Institutum historicum Augustinianum), upućujemo posebice na *Bullarium Ordinis Sancti Augustini* i *Registrum generalatus*, koji donose i neke od gore navedenih izvora.

⁴⁵ Bibliotheca Angelica, Roma, Codice 148.

⁴⁶ Kao što je Tecker izričito napisao na listu 148.30v: »Copiavi Romae in Bibliotheca Angelica nostra ex originali Auctoris Anno 1780 Fr. Richardus Tecker Assistens Germaniae.« Treći dio, koji prenosi više propovijedi, i četvrti, koji prenosi nauk pape Pavla V. o milosti (*de Auxiliis*), ne tiče se riječkih redovnika.

⁴⁷ Bibliotheca Angelica, Codice 353.

⁴⁸ Bayerische Staatsbibliothek, München, *Codex latinus monacensis 8423. Compendium seu notata ex registris vel commentariis generalibus archivi generalis, item ex bibliotheca nostra Romana Angelica ac ex aliis authenticis documentis excerpta tum per me tum per ammannuenses praecipue quae concernunt S. nostri ordinis provincias Germaniae, Poloniae, Hungariae etc.*

Arhiv Republike Slovenije u Ljubljani sačuvao je veći broj spisa u vezi s riječkim priorom Ivanom Primožićem iz 16. stoljeća, s obzirom na sudski postupak koji je protiv njega vodio pičanski biskup.⁴⁹

U Državnom arhivu u Budimpešti nalazi se arhivsko gradivo manjega opsega vezano za provedbu odredbe Josipa II. o ukinuću riječkoga samostana. Tu je i manji broj spisa iz ranijega razdoblja djelovanja riječkoga augustinskog samostana o sklapanju ugovora (zajmovi i posudbe) čije su se pravne posljedice osjećale u trenutku ukinuća samostana, zbog čega su završili u Budimu.⁵⁰

Redovita izvješća pulskih biskupa Svetoj Stolici, dijeceze kojoj pripada Rijeka u vremenu postojanja augustinskoga samostana, također treba uzeti u obzir.⁵¹

Arhiv Zbornoga kaptola i riječkoga Arhiđakonata čuva gradivo o odnosu riječkoga župnika i kanonika s augustincima.⁵²

7. Austrijska augustinska provincija skrbila je o arhivima samostana

Iz zaključaka i odredbi augustinskih provincijalnih kapitula doznajemo o brizi za arhive samostana u austrijskim zemljama. Provincijal štajersko-koruških augustinaca odredio je 1663. da provincija ima dva arhiva, jedan u Rijeci i drugi u Grazu, te da svaki pojedini augustinski samostan mora voditi svoju kroniku.⁵³ Nakon ujedinjenja Štajersko-koruške s Austrijskom provincijom, odlučeno je 1665. da arhivsko gradivo provincije bude smješteno u Grazu.⁵⁴ Svakom je samostanu 1668. naređeno da mora pribaviti kopije utemeljiteljskih listina i da se kopije šalju u središnji samostan u Beču.⁵⁵

Za historiografiju augustinskoga reda od velike je važnosti briga koju je prema očuvanju arhivskog gradiva imao austrijski provincijal Josef Achinger. To vrijedi i za sv. Jeronim, jer je zahvaljujući Achingeru nastalo najvažnije vrelo

⁴⁹ SI AS 1. Vicedomski urad za Kranjsko, IX. Auguštinci (kut. 1).

⁵⁰ Spisi koji se odnose na riječki augustinski samostan u Državnom arhivu u Budimpešti (Magyar Nemzeti Levéltár), sadržani su u fondu C. Magyar Királyi Helytartótanács, u serijama C 64. Departamentum commerciale, F.196, a odnose se na administrativni postupak prijelaza iz crkvenih u državne ruke. U istom kontekstu nastali su i spisi sadržani u seriji C 80. Departamentum fundationalium saecularium (1787/1788., F.9; 1788., F.10, F.17; 1789., F.7; 1790. F.5).

⁵¹ Usp. Ivan Grah, "Izvjestaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592.-1802.)," *Croatica Christiana Periodica* 11, br. 20 (1987): str. 26-67; 12, br. 21 (1988.): str. 63-106.

⁵² Nadbiskupijski arhiv u Rijeci, fond Riječki zborni kaptol i Arhiđakonat.

⁵³ John Joseph Gavigan, *The Austro-Hungarian province of the Augustinian Friars 1646-1820* (Roma: Analecta Augustiniana, 1976), sv. 2, str. 118.

⁵⁴ Gavigan, *The Austro-Hungarian province*, sv. 2, str. 118.

⁵⁵ Gavigan, *The Austro-Hungarian province*, sv. 2, str. 118.

riječkih redovnika, već spomenuti *Protocollum conventus*. Sačuvan do danas, plod je brige toga provincijala koji se je nalazio na čelu austrijskih augustinaca od 1704. do 1707. godine. Kao što je zapisano na početku riječkoga *Protokola*, dvojica redovnika Austrijske provincije, Achinger i Posch, podrobno su 1704. popisali stanje arhivskoga gradiva riječkoga sv. Jeronima.⁵⁶ Zapisivanje je poduzeto zbog obveze, određene na provincijskom kapitolu 1701. godine, da svaki samostan vodi vlastiti protokol. Duša te inicijative bio je Achinger, koji je kao provincijal tu obvezu ostvario jer je osobno prionuo sređivanju samostanskih arhiva diljem austrijskih zemalja.⁵⁷ Doduše, kapitul je propisao i obvezu uspostave povjesničara provincije, ali takva osoba tada nije imenovana. Povjesničar augustinskoga reda Xystus Schier izričito tvrdi da je većina vrijednoga arhivskog nasljeđa samostana augustinskoga reda na austrijskom teritoriju ostala sačuvana zaslugom spomenutoga Achingera.⁵⁸

Riječki *Protocollum conventus*, za razliku od većine ostalih austrijskih samostana, sačuvan je do danas. Sastavljen je na temelju spisa tadašnjega arhiva i sa zadaćom da sačuva temeljne datosti arhivskoga nasljeđa, kako je izričito zapisano: »litterae registrae fuerunt archivii, cuius loco nunc servit praesens protocollum«.⁵⁹ Uzevši u obzir da se u protokol upisuju akti javno prihvaćene valjanosti, riječki *Protocollum conventus* u prvom dijelu od 1. do 62. stranice (sastavljenom od prije spomenutoga provincijala) zadovoljava u potpunosti navedenu definiciju. Njegov drugi dio, od 63. do 221. stranice, nastao rukom više zapisivača, prenosi raznolike vijesti o životu augustinaca i ima obilježja kartulara, kronike i protokola.

Godine 1717. Austrijska augustinska provincija ponavlja obvezu svakom samostanu da ima vlastiti protokol.⁶⁰ Austrijski provincijski kapitul iz 1743. odredio je da svi samostani moraju imati i povjesničara, koji zapisuje ne samo crkvenu povijest nego i podatke u vezi s odnosom s civilnim strukturama, kao i kontekstualizaciju lokalne prošlosti s općim podacima djelovanja augustinskoga reda te sve to dostavljati provinciji. No u praksi to se nije provodilo, a i kada jest, rezultati nisu bili u skladu s očekivanjima. Čak ni provincija nije imala službeno proglašenoga povjesničara, iako je *de facto* tu službu uspješno obavljao već spomenuti Schier.

Odgovornost da riječki augustinci do danas nemaju napisanu povijest i na samim je riječkim augustincima. Iako su provincijske vlasti u više navrata to tražile, u Rijeci se tomu nije posvećivala dovoljna pažnja. Čak ni službeni povje-

⁵⁶ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, str. 1.

⁵⁷ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 8461.77v.

⁵⁸ Gavigan, *The Austro-Hungarian province*, sv. 2, str. 257.

⁵⁹ HR-DARI-250. Samostan augustinaca u Rijeci, *Protocollum conventus*, str. 46.

⁶⁰ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 8461.153v-154r.

snicar riječkoga samostana sv. Jeronima Karlo Benzoni nije sastavio zadovoljavajuće djelo. Njegov već spomenuti rukopis *Historia concernens conventum fluminensem ord. erem. S.P. Augustini ad Divum Hieronymum* odveć je kratak i sastavljen je od izvadaka tada već postojećega samostanskog protokola.⁶¹ Nakon njega, riječki redovnik Facundus Zandonatti 1746. službeno je imenovan povjesničarem sv. Jeronima, ali nije ostavio nikakav rad.

Pomanjkanje kvalitetnih povjesničara nije bila posebnost Rijeke jer se je slična situacija javljala i u drugim austrijskim samostanima, uz izuzetak onih zajednica u kojima su djelovali Xystus Schier i Martin Rosnák. Schier je službeno bio povjesničar provincije od 1755. do 1772. godine. On je, uz mađarskoga augustinca Rosnáka, zaslužan za očuvanje više vrela o povijesti reda u Srednjoj Europi. Do danas su sačuvana brojna Schierova pisma upućena raznim augustinskim samostanima u kojima ih je poticao na čuvanje arhivskoga gradiva.⁶²

8. Zaključak

Prošlost riječkih augustinaca, najstarijih redovnika u gradu, nije naišla na zadovoljavajući interes povjesničara. Mletačko uništenje samostana 1509., zajedno s dijelom arhiva, kao i raspršivanje i djelomično uništenje arhivskoga gradiva nakon što je Josip II. 1788. zatvorio riječki samostan, bili su ozbiljna prepreka ozbiljnijem historiografskom radu. Riječki povjesničar Cimiotti-Steinberg, u svojem neobjavljenom rukopisu iz 19. stoljeća, oštre je riječi uputio upravo »nebrizi i vandalizmu« (*incuria et vandalismus*) prema augustinskom arhivskom i knjižnom gradivu.

Iz sačuvanoga augustinskog fonda riječkoga samostana nedostaje dobar dio arhivskoga gradiva, pa je nemoguće preciznije ustvrditi njegov izvorni sadržaj tijekom više od četiri stoljeća postojanja zajednice u sv. Jeronimu. Pozivajući se na oporuku posljednjega riječkog augustinca, povjesničar Cimiotti-Steinberg spominje da je augustinski samostan u srednjem vijeku čuvao i spise gradskoga arhiva, bivajući u tom smislu *locus credibilis*. Može se samo djelomično nazrijeti negdašnji sadržaj arhiva. Sačuvano gradivo na više mjesta spominje inventare, registre, urbare koje je riječki samostan nekoć posjedovao. Nakon zatvaranja samostana, nestali su spisi augustinskih bratovština, od kojih je najvažnija bila Bezgrješnoga Začeca, koja se okupljala u istoimenoj augustinskoj kapeli i čiji su članovi dolazili iz najviših slojeva riječkoga društva.

Najvažniji doprinos skupljanju samostanskoga arhivskoga gradiva bio je 1958. godine, kada je restitucijom iz Budimpešte vraćen augustinski fond. Arhivsko gradivo augustinaca u Državnom arhivu u Rijeci danas se nalazi u 8 kutija.

⁶¹ Österreichische Nationalbibliothek, Handschrift 10214p. 11r-14v.

⁶² Gavigan, *The Austro-Hungarian province*, sv. 3, str 86.

Za povijest riječkoga sv. Jeronima najvrjednije je vrelo *Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum*. Njegov se nastanak duguje austrijskomu augustinskomu provincijalu Josipu Achingeru, koji je 1704. popisao gradivo riječkoga samostanskog arhiva. Nije jasno kojim je putem u Sveučilišnu knjižnicu u Beču dospio kartular riječkoga augustinskog samostana iz 16. stoljeća *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti*, vrelo do danas neobrađeno. Manji dio arhivskoga gradiva nalazi se u Hrvatskom državnom arhivu.

Zadnjih sto godina postojanja riječki augustinski samostan pripada Austrijskoj provinciji. Ta je provincija tijekom 18. stoljeća s više ili manje uspjeha iskazivala brigu prema arhivskom gradivu, samostanskim arhivima, imenovanju povjesničara svakoga samostana i zapisivanju lokalne povijesti. Proučavanje povijesti riječkoga samostana sv. Jeronima podrazumijeva poznavanja strukture samoga reda augustinaca pustinjaka. Oni su, naime, grupirani u provincije, koje su pod nadležnošću generalnoga priora reda sa sjedištem u Rimu. U središnjem arhivu generalne uprave u Rimu sačuvan je velik dio korespondencije generalnoga priora s provincijama. U Austrijskoj nacionalnoj knjižnici u Beču nalazi se arhivsko gradivo Austrijske augustinske provincije, kojoj su augustinci sv. Jeronima pripadali od 1669. do 1788. godine. Riječ je o rukopisima podrijetlom iz bečkoga augustinskog samostana sv. Sebastijana i sv. Roka, mahom zapisnika ili izvadaka raznih vrela 16., 17. i 18. stoljeća. Važno je vrelo za riječki samostan i *Codex latinus monacensis* Bavorske državne knjižnice u Münchenu, koje se odnosi na razdoblje pripadnosti Bavorskoj augustinskoj provinciji od 14. do 16. stoljeća. Budući historiografski radovi, ako budu težili sveobuhvatnoj prosudbi djelovanja riječkih augustinaca, morat će se temeljiti na arhivskom gradivu spomenutih provincija u Beču i Münchenu, središnjih struktura reda u Rimu, kao i ostataka nekoć bogatoga samostanskog arhiva, čiji se dijelovi danas nalaze u Rijeci, Zagrebu i Beču.

POPIS IZVORA

Arhivsko gradivo

Državni arhiv u Rijeci

HR-DARI-250. Samostan reda pustinjaka sv. Augustina (dalje: Samostan augustinaca u Rijeci).

HR-DARI-494. Kotarski sud Rijeka.

Sveučilišna knjižnica u Rijeci

Rara, inkunabule i rukopisi. Ljudevit Josip Cimiotti-Steinberg, *Publico-politica Terrae Fluminis S. Viti adumbratio historice ac diplomatie illustrata*.

Hrvatski državni arhiv, Zagreb

HR-HDA-670. Samostan augustinaca u Rijeci.

Österreichische Universitätsbibliothek, Wien

II 351.241. Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti.

Österreichische Nationalbibliothek, Wien (Austrijska nacionalna knjižnica, Beč)

Handschrift 5811

Handschrift 7236

Handschrift 8461

Handschrift 10214p.

Bayerische Staatsbibliothek, München

Codex latinus monacensis 8423: Compendium seu notata ex registris vel commentariis generalibus archivi generalis, item ex bibliotheca nostra Romana Angelica ac ex aliis authenticis documentis excerpta tum per me tum per ammannenses praecipue quae concernunt S. nostri ordinis provincias Germaniae, Poloniae, Hungariae etc.

Magyar Nemzeti Levéltár, Budimpešta

C. Magyar Királyi Helytartótanács.

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana

SI AS 1. Vicedomski urad za Kranjsko.

Bibliotheca Angelica, Rim

Codice 148.

Codice 353.

Archivum generale O.S.A., Città del Vaticano

Aa, Notizie circa le province, congregazioni e conventi di tutta la nostra religione.

Dd, Registrum priorum generalium.

Nadbiskupijski arhiv u Rijeci

Zborni kaptol i Arhidakonat.

Literatura

“Inventari.” *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 4 (1957): str. 411-605.

“Opći inventar Državnog arhiva u Rijeci.” *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 1 (1953): str. 360-367.

Armanda, Ivan. “Dolazak dominikanaca u Rijeku i prva dva desetljeća njihova samostana sv. Jeronima (1951.-1971.).” *Časopis za suvremenu povijest* 50, br. 2 (2018): str. 305-334.

Batelja, Juraj. Augustinski samostan u Opatiji. U *Opatijske crkvene obljetnice. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Opatiji 17. i 18. studenoga 2006. godine*, ur. Goran Crnković, str. 31-43. Opatija: Grad Opatija, 2008.

Batelja, Juraj. *Baština svetoga Augustina u Istri*. Zagreb: Postulatura Bl. Alojzija Stepinca, 2007.

Batelja, Juraj. *Zadarska trilogija: Augustinski tragovi u Zadru*. Zagreb: Zadarska nadbiskupija, 2014.

Blažeković, Tatjana. “Katalog biblioteke bivšeg samostana reda sv. Augustina u Rijeci.” *Bibliotekar* 17, br. 1-2 (1965): str. 24-33.

Bradanić, Marijan. “Nekoliko primjera baštine kasnoga srednjovjekovlja Rijeke i Kvarnera za prof. Vežića.” *Ars adriatica* 7 (2017): str. 113-128.

Deković, Darko. “Hrvatskoglagoljčni prijevodi u Diplomatariumu augustinskoga samostana u Rijeci.” *Dometi* 13, br. 1-4 (2003): str. 29-70.

Depoli, Guido. “Aggiunta all’inventario dell’archivio degli Agostiniani.” *Bullettino della deputazione fiumana di storia patria* 2 (1912): str. 131-133.

Dobronić, Lelja. “Augustinci na otoku Hvaru.” *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 12 (1996): str. 57-63.

Dobronić, Lelja. “Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj.” *Croatia Christiana Periodica* 11, br. 20 (1987): str. 1-25.

Gavigan, John Joseph. *The Austro-Hungarian province of the Augustinian Friars 1646-1820*. Sv. 1-3. Roma: Analecta Augustiniana, 1975-1976.

Gigante, Silvino. “Gli Agostiniani del convento di S. Girolamo.” *Bullettino della Deputazione fiumana di storia patria* 1 (1910): str. 16-96.

Grah, Ivan. “Izvjestaji pulskih biskupa Svetoj Stolici (1592.-1802).” *Croatia Christiana Periodica* 11, br. 20 (1987): str. 26-67; 12, br. 21 (1988.): str. 63-106.

Hauptmann, Ferdo. *Jugoslavensko-mađarski arhivski pregovori i njihovi rezultati*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine, 1961.

Herljević, Antun. "Arhiv augustinskog samostana u Rijeci." *Jadranski zbornik* 7 (1969): str. 435-459.

Klen, Danilo, ur. *Povijest Rijeke*. Rijeka: Skupština općine, 1998.

Kobler, Giovanni. *Memorie per la storia liburnica di Fiume*. Rijeka: Stab. Tipo-lit. Fiumano di E. Mohovich, 1896.

Kosanović, Ozren. "Inventar pokretnih dobara augustinskog samostana sv. Jeronima u Rijeci iz 1523. godine." *Problemi sjevernog Jadrana* 17 (2018): str. 23-33.

Mardešić, Andrija Vojko. "Augustinci u Visu." *Hrvatska zora: Glasilo Ogranka Matice hrvatske Vis* 15 (2005): str. 7-8.

Matejčić, Radmila. *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas* (Rijeka: Riječki izdavački centar, 1988).

Medved, Marko. "Augustinci pustinjaci u Senju." *Senjski zbornik: Prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu* 41-42 (2015-2016): str. 443-452.

Medved, Marko. "Datacija izgradnje augustinskog samostana i crkve sv. Jeronima u Rijeci," rukopis prihvaćen za objavu u časopisu *Croatica Christiana Periodica*.

Medved, Marko. "Dva nepoznata inventara riječkoga augustinskog samostana iz 16. stoljeća." *Problemi sjevernog Jadrana* 17 (2018): str. 9-20.

Sedam stoljeća augustinskog samostana u Rijeci: Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem, Rijeka, 22.-24. listopada 2015.: Knjiga sažetaka. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015.

Torcoletti, Luigi Maria. *La chiesa e il convento degli Agostiniani di Fiume*. Rijeka: Stabilimento Tipografico de La Vedetta d'Italia, 1944.

Zaninović Rumora, Marija. "Inventar samostana sv. Nikole u Hvaru." *Prilozi povijesti otoka Hvara* 10, br. 1 (1997): str. 172-184.

Summary

INCURIA ET VANDALISMUS – FATE OF THE AUGUSTINIAN CONVENT ARCHIVE OF ST. JEROME IN RIJEKA

The history of the Order of Saint Augustine in Rijeka links the city and its region with Central Europe – more particularly to Bavaria, Bohemia, Austria, Slovenia and Italy. Unfortunately, the past of the Augustinian convent of St. Jerome is mostly unknown. The Order of St. Augustine was in fact the first religious community in Rijeka. The monastery, founded by the noble families of Devin and Walsee, existed from the 14th century till 1788, when it was dissolved by Joseph II. The archive suffered two main disasters: in 1509, when the Venetians partially destroyed it, and in 1788, the year of its closure. The Augustinian archive remained partially in the State Archives in Rijeka, but the largest part of its precious holdings was displaced. However, part of the archive disappeared. Cimiotti-Steimberg, a historian from Rijeka, speaks of that fact as *incuria et vandalismus* (negligence and vandalism). Part of the convent's archive returned to Croatia during the 19th century, but the Hungarian politics of centralization, led by Khuen-Héderváry, displaced again the Augustinian documents to Budapest. Finally, the 1958 restitution replaced the holdings back to Croatia. We can only partially assess the content of the archival holdings because many sources mention inventories, registries and *urbaria* that the convent in Rijeka once possessed. After its dissolution, the documents of a number of Augustinian fraternities disappeared. The most important of them was the Fraternity of Immaculate Conception, that convened in the Augustinian chapel and whose members were some of the most important citizens from Rijeka. The most important contribution to the archive of the Augustinian convent took place in 1958, when the Augustinian books and documents were restituted from Budapest. They have been kept in the State Archives in Rijeka ever since. The most important source preserved in Rijeka is *Protocollum conventus Fluminensis Ordinis eremitarum s. patri Augustini ad s. Hieronymum*. It was made by the Austrian Augustinian provincial Joseph Achinger, who in 1704 made an inventory of the archive of the Convent of St. Jerome. A smaller part of the archival holdings is preserved in the State Archives in Zagreb. It is not clear how the 16th century cartulary from the Augustinian Convent in Rijeka ended up in the University Library in Vienna. This *Diplomatarium monasterii sancti Hieronimi ordinis eremitarum sancti Augustini in terra Fluminis sancti Viti* is a source that still needs to be researched. During the last hundred years of its existence, the Augustinian convent makes part of the Austrian Province that preserved well the archives during the 18th century. It had nominated historians for every convent and documented local history. The historical research of the Convent of St. Jerome in Rijeka requires the knowledge of the Order of Hermits of St. Augustine. They are grouped in provinces that are under the authority of the general prior with a seat in Rome. The Central Archives

of the Order in Rome preserve the major part of the correspondence between generals and the provinces. The Austrian National Library in Vienna hosts the archives of the Augustinian Province of Austria since the Augustinians of St. Jerome were part of it from 1669 to 1788. There are manuscripts from Vienna Augustinian convent of St. Sebastian and St. Rocco, mostly records and excerpts from various sources from the 16th, 17th and 18th centuries. An important source for the Rijeka Convent is the *Codex latinus monacensis* 8423 from the Bavarian State Library, which is related to the period from 14th to 16th century, when the convent was part of the Augustinian Province of Bavaria. The work of Rijeka Augustinians can be reconstructed only through historical sources of those provinces, the central Order structures in Rome and the remains of once rich convent archive, parts of which are preserved today in Rijeka, Zagreb and Vienna.

Keywords: *Order of Hermits of St. Augustine; Church and Convent of St. Jerome in Rijeka; Austrian Augustinian Province; State Archives in Rijeka; Austrian National Library; archives*